

คุณลักษณะของมนุษย์ในโลกสมัยใหม่

ตอนที่ 1 : ที่มาของคุณลักษณะของมนุษย์ในโลกสมัยใหม่*

นับจากโลกเข้าสู่สมัยใหม่ในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการจนถึงปัจจุบันนั้น ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างมาก สำหรับมนุษย์แล้วได้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่สัมพันธ์อยู่กับสภาพแวดล้อมรอบตัวมาตลอด ส่งผลให้มนุษย์ในโลกสมัยใหม่มีคุณลักษณะอันพอจะประมวลได้เป็น 5 ประการ คือ

1. การยึดหลักเหตุผลเชิงประจักษ์นิยม (Empiricism)
2. ความศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ (Humanism)
3. เสรีภาพและความเสมอภาค (Freedom and Equality)
4. ความเป็นมนุษย์ในองค์กร (Organizational Man)
5. โลกทัศน์ที่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงเชิงก้าวหน้า (Progressive World View)

คุณลักษณะทั้ง 5 ประการนี้ เป็นแนวหลักในความคิดและแสดงออกผ่านพฤติกรรมและวิถีชีวิตของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และระบบการเมืองที่เราพบเห็นได้ทั่วไปในปัจจุบัน

สิ่งที่น่าสนใจคือ คุณลักษณะของมนุษย์ในโลกสมัยใหม่เหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร และมีการพัฒนา มาอย่างไรบ้าง อาจเป็นเรื่องยากที่จะทำความเข้าใจอยู่บ้าง เพราะเป็นเรื่องที่มีลักษณะนามธรรมและการเกิดคุณลักษณะต่าง ๆ บางประการ ก็มีลักษณะคาบเกี่ยวไปด้วยกัน ที่สำคัญคือการยึดหลักเหตุผลเชิงประจักษ์นิยม และความศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ จนยากจะระบุอย่างชัดเจนว่าอะไรเกิดก่อนกัน

อย่างไรก็ตาม ได้มีความพยายามของนักประวัติศาสตร์และนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ที่จะอธิบายที่มาของคุณลักษณะเหล่านี้เสมอมา โดยคำอธิบายเหล่านั้นมีทั้งส่วนที่เหมือนกันและแตกต่างกันไป

สำหรับที่นักศึกษาจะได้เรียนในกระบวนวิชานี้ คือการประมวลเอาคำอธิบายของนักประวัติศาสตร์และนักวิชาการต่าง ๆ เหล่านี้มาวิเคราะห์และนำเสนอ โดยมีจุดประสงค์ให้นักศึกษาเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงทางความคิดหลัก ๆ ของมนุษย์เมื่อเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ ภายใต้ปรากฏการณ์ของสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ เมื่อมนุษย์มีความคิดเปลี่ยนแปลงไปแล้วคุณลักษณะของมนุษย์จะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปจนมีลักษณะ 5 ประการดังกล่าวมาแล้ว

* อาจารย์ฉลอง สุนทรวาณิชย์, รองศาสตราจารย์เฉลิมเกียรติ ผิวนวล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล, รองศาสตราจารย์นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์นฤมล ธีรวัฒน์, อาจารย์อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

ปัจจัยที่เป็นพื้นฐานความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์เริ่มที่สังคมตะวันตกก่อน ที่สำคัญคือการขยายตัวทางการค้า การก่อตัวของรัฐสมัยใหม่ที่จะพัฒนาเป็นรัฐชาติที่รู้จักกันในปัจจุบัน การเมืองแบบรวมศูนย์อำนาจของกษัตริย์ และความก้าวหน้าด้านศิลปวิทยาการต่าง ๆ ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ

ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงทางความคิดของมนุษย์ในเรื่องของการมองธรรมชาติทั้งโลกภายนอกและธรรมชาติของมนุษย์เองว่าดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ซึ่งต่างจากความคิดในยุคกลางที่มองธรรมชาติว่าเป็นปาฏิหาริย์ของพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของ คือสิ่งที่ดำรงอยู่หรือความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะจิตนั้นล้วนมาจากการดลบันดาลของพระเจ้า มนุษย์ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการและสมัยใหม่นั้นแม้จะพบว่าธรรมชาติเป็นสิ่งมหัศจรรย์ แต่ก็ด้วยเหตุผลที่ต่างไปจากยุคกลาง คือพวกเขาค้นพบว่าธรรมชาติน่าอัศจรรย์ตรงที่ดำเนินไปตามกฎธรรมชาติอย่างไม่เปลี่ยนแปลง การเกิดขึ้นของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ทำให้มนุษย์ทราบว่าการกระทำไม่ได้ดำเนินไปโดยปราศจากกฎเกณฑ์ แต่เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์อย่างที่สุด ดังนั้นมนุษย์จึงพยายามที่จะต้องค้นพบกฎเกณฑ์ของธรรมชาติให้ได้ นับตั้งแต่สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการเป็นต้นมา มนุษย์ได้ทำสองอย่างเพื่อค้นพบกฎเกณฑ์นั้น คือการเฝ้ามองและสังเกตปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างใกล้ชิด รวมทั้งทดลองเพื่อจะได้พบกฎเกณฑ์หรือแบบแผนบางประการ อีกอย่างหนึ่งคือความคิดที่จะอธิบายปรากฏการณ์นั้นอย่างเป็นทางการเป็นเหตุผล การสังเกตทดลองและการให้เหตุผลเป็นสาระสำคัญของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ซึ่งจะมีผลอย่างมากต่อทัศนคติในการมองโลก มองชีวิตของมนุษย์ในวงกว้างในเวลาต่อมา

การเริ่มมองธรรมชาติแบบวิทยาศาสตร์นี้ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดร่วมและสอดคล้องไปกับปัจจัยประการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการขยายตัวทางการค้า การเกิดรัฐแบบใหม่และอำนาจที่รวมศูนย์ของกษัตริย์ และการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ปัจจัยหลาย ๆ ประการเอื้อต่อกันในทางความคิด ซึ่งนำไปสู่การเกิดคุณลักษณะของมนุษย์ในโลกสมัยใหม่ ดังจะอธิบายคือ

ในขณะที่มีผู้สนใจสังเกตปรากฏการณ์ธรรมชาตินั้น บรรยาการทางเศรษฐกิจคือการขยายตัวทางการค้า กิจกรรมทางการค้ามีส่วนกระตุ้นให้เกิดการเติบโตของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ด้วย คือ

เมื่อการค้าขยายตัวได้ก่อให้เกิดความต้องการผลิตสินค้าอันหลากหลายให้กับตลาด และพัฒนาทางด้านการเดินเรือให้ปลอดภัยและมีประสิทธิภาพดีขึ้น การที่จะทำให้เกิดความต้องการนี้บรรลุผลจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้หลายด้าน เช่น คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ จึงปรากฏว่าตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 ปลายสมัยกลางนั้น มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับความสนใจคณิตศาสตร์กลับมาใหม่ในยุโรป รวมทั้งดาราศาสตร์ด้วย โดยสนใจดาราศาสตร์ของปโตเลมี (Ptolemy) อันเป็นองค์ความรู้สมัยกรีก ความสนใจเกี่ยวกับคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ กระตุ้นความพยายามที่จะค้นคว้าหาความจริงด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่สำคัญคือการค้นคว้า สังเกตการณ์ และทดลอง อันเป็นพื้นฐานของวิทยาศาสตร์ที่จะมีบทบาทมากขึ้น

กิจกรรมอันเนื่องมาจากการขยายตัวทางการค้ายังมีส่วนสร้างสำนึกแบบใหม่ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องคือชนชั้นกลาง ซึ่งนอกจากพ่อค้าแล้วยังมีนักวิชาชีพต่าง ๆ เช่น ช่างฝีมือ แพทย์ นักกฎหมาย นักธุรกิจ นายธนาคาร สำนึกแบบใหม่ที่เกิดขึ้นคือสำนึกของความเป็นปัจเจกบุคคลอันนำมาสู่ความศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ อันเนื่องมาจากลักษณะของกิจกรรมการค้าที่เป็นกิจกรรมที่มุ่งหวังผลกำไรในการแลกเปลี่ยนซื้อขายและเป็นกิจกรรมที่อยู่นอกระบบวิถีคิดทางสังคมเศรษฐกิจก่อนหน้ายุคสมัยใหม่ เพราะเป็นเรื่องทางวัตถุที่สะท้อนความมีอยู่จริงของโลกนี้ ซึ่งต่างจากคำสอนของคริสต์ศาสนาที่ว่าโลกนี้เป็นเพียงทางผ่านของมนุษย์ที่จะไปสู่ชีวิตนิรันดร์เท่านั้น การเห็นว่าโลกนี้มีความสำคัญทำให้มนุษย์คิดว่าสามารถจะทำให้ชีวิตในโลกนี้มีความสุขได้ จึงเปลี่ยนจากการกระทำต่าง ๆ ที่รับใช้พระเจ้ามาเป็นการทำให้ตัวเอง

การมุ่งหวังผลกำไรในการซื้อขายก่อให้เกิดความจำเป็นในการวางแผนเพื่อสร้างผลกำไรจากการค้า และเกิดความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหาด้านวิชาชีพเพื่อให้สามารถยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของมนุษย์ในโลกนี้ให้ดีขึ้น เช่น ช่างฝีมือจำเป็นต้องผลิตสินค้าให้ดีขึ้น หรือสร้างยานพาหนะให้ดีขึ้น แพทย์ก็ต้องพยายามรักษาดูแลสุขภาพอนามัยของมนุษย์ให้ดีขึ้น คนเหล่านี้จึงตระหนักถึงความจำเป็นของการแสวงหาความรู้ในโลกนี้เกี่ยวกับความจริงทางวัตถุ ธรรมชาติ สภาพภูมิศาสตร์ รวมไปถึงการค้นหาความจริงของมนุษย์ในแง่ของกายภาพ และการสร้างระบบสังคมการเมืองใหม่ที่จะสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงโลกให้ดีขึ้น ความเจริญทางวิทยาการต่าง ๆ ได้พัฒนาขึ้นไปตามการค้า

เมื่อสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ทำให้คนเหล่านั้นเกิดความมั่นใจในพลังความสามารถของตนเอง เชื่อมมั่นในศักดิ์ศรีของมนุษย์ รวมทั้งสำนึกถึงความมีอยู่จริงของโลกนี้ และมนุษย์สามารถทำให้โลกนี้ดีขึ้นด้วยความสามารถของมนุษย์เอง

เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มชนชั้นกลาง และพวกที่ประกอบวิชาชีพเหล่านี้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคมที่กว้างกว่าเดิม ทำให้คนเหล่านี้มีโอกาสพบปะกลุ่มคนต่าง ๆ ที่หลากหลาย มีโอกาสได้ประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากโลกแบบเดิมที่ผูกติดอยู่กับศาสนจักร ชุนนาง และเจ้าที่ดินในชุมชนแคบ ๆ แบบสมัยกลาง

ความพยายามที่ต้องการจะผลิตสินค้าอันหลากหลายก็มีส่วนช่วยเสริมสำนึกของความเป็นปัจเจกบุคคลด้วย คือเมื่อต้องผลิตสินค้าในยุคก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรม เพื่อให้มี "ลักษณะเฉพาะ" ขึ้นนั้น ได้สอดคล้องกับความรู้สึกที่ตระหนักในความเป็นปัจเจกบุคคลที่แต่ละคนมีคุณค่าและเอกลักษณ์ของตนเองซึ่งต่างไปจากความรู้สึกที่ตนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคมยุคกลาง สำนึกของความเป็นปัจเจกบุคคลนี้ทำให้แต่ละคนยอมรับถึงความแตกต่างกันได้โดยไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นเรื่องผิดธรรมดาและมีเสรีภาพในการแสดงออกด้วย

อารยธรรมของกรีกโรมันซึ่งสะท้อนแนวความคิดศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ศิลปกรรม ปรัชญา และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ วรรณคดี ที่กลับมานิยมศึกษากันในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา

การ ซึ่งหมายถึงยุคที่มีความตื่นตัวศึกษาศิลปะวิทยาการอันเป็นความสำเร็จของกรีกและโรมัน จนเกิดเป็น ขบวนการที่นอกจากจะรับความสำเร็จของโลกอดีต คือ กรีก โรมัน และยุคกลางแล้วยังผสมผสานกับ ลักษณะใหม่ ๆ ของยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาเอง ที่สำคัญคือความกล้าหาญที่จะทำสิ่งแปลกใหม่ ขบวนการ ฟื้นฟูศิลปวิทยาการที่ดำเนินสืบเนื่องมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 จนถึงศตวรรษที่ 17 ที่เริ่มจากนครรัฐใน คาบสมุทรอิตาลีและแพร่ไปสู่ยุโรปต่าง ๆ นั้น ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นวัฒนธรรมของการแสวงหา ความรู้นอกประเพณีทางคริสตศาสนาด้วย มีผลให้ชนชั้นนำในเวลานั้นเชื่อในความจำเป็นที่ต้อง เปลี่ยนแปลงค่านิยมและวัฒนธรรมของยุคกลางที่ทำให้ยุโรปตกอยู่ภายใต้อำนาจและอิทธิพลของ คริสตศาสนาเป็นสำคัญ มาเป็นวัฒนธรรมและค่านิยมตามหลักการมนุษยธรรมนิยมที่เน้นคุณลักษณะ สร้างสรรค์ของมนุษย์ ความสามารถตามธรรมชาติคือปัญญาเหตุผลของมนุษย์เป็นสำคัญ

ด้วยความศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ จึงเป็นก้าวสำคัญที่ทำให้มนุษย์มองตนเองต่าง ไปจากเดิมและมนุษย์ในโลกตะวันตกเริ่มอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าใหม่ ว่าพระเจ้า สร้างมนุษย์มาตามแบบรูปลักษณ์ของพระองค์และมนุษย์เป็นสิ่งสร้างที่พระเจ้าทรงเลือกสรรเป็นพิเศษ และทรงสร้างโลก จักรวาล ตลอดจนสิ่งมีชีวิต พืช สัตว์ และธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อให้มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์ จากสิ่งต่าง ๆ และเมื่อมีการปฏิรูปศาสนาเกิดขึ้น นับจาก ค.ศ.1517 นั้น การตีความคริสตศาสนาตามแนว โปรเตสแตนต์ได้มีผลให้มนุษย์เกิดความมั่นใจในภาวะปัจเจกมากขึ้น จากการศึกษาเข้าถึงพระผู้เป็น เจ้าได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องผ่านพระและสันตปาปา นอกจากนี้จริยธรรมในการดำเนินชีวิตที่โปรเตสแตนต์ ปฏิบัติคือ การไม่ดูดาวยรคอยธรรมชาติ การไม่นิ่งเฉย การทำงานหนัก แสวงประโยชน์จากสิ่งต่าง ๆ ที่ พระเจ้าสร้างให้จึงเรียกได้ว่าเป็นการจงรักภักดีที่แท้จริงต่อพระผู้เป็นเจ้า ค่านิยมในสังคมก็เปลี่ยนไป ความสุขที่มนุษย์ต้องการคือ ความร่ำรวยในโลกนี้มีโชครอยโลกหน้าอย่างศาสนาสอน หรือความสุขคือการ แสวงหาความรื่นเริงใจมีโชครอยทุกข์ทรมานเพื่อชีวิตนิรันดร์ในโลกของพระเจ้า

สำหรับพวกชนชั้นกลางและผู้ประกอบวิชาชีพแล้ว เชื่อว่าการทำให้ชีวิตในโลกนี้ดีขึ้นได้ จำเป็นต้องอาศัยความรู้ ความรู้ในที่นี้คือความรู้ในเรื่องทางโลกมีโชครอยความรู้ทางศาสนา การศึกษาเล่า เรียนกลายเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากเหตุผลอย่างน้อยสองประการคือ เพื่อให้คนอ่านออกเขียนได้มาทำงาน ต่าง ๆ ตามการเติบโตของการค้า ประการที่สองคือเพื่อหาคำตอบมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น รอบตัว เนื่องจากเชื่อว่าธรรมชาติและจักรวาลเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ด้วยความสามารถเชิงเหตุผลของมนุษย์ เมื่อมนุษย์สามารถเข้าใจธรรมชาติของจักรวาลได้จะสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ หรือใน จักรวาลได้ ซึ่งจะทำให้มนุษย์สามารถที่จะควบคุมใช้ประโยชน์จากความรู้ที่นำให้ชีวิตมนุษย์ดีขึ้น สิ่ง เหล่านี้ทำให้มนุษย์พยายามหาวิธีการแสวงหาความรู้เพื่อเข้าถึงกฎของธรรมชาติหรือจักรวาล

ความศรัทธาในความสามารถของมนุษย์จึงเป็นปัจจัยพื้นฐานควบคู่ไปกับความเชื่อเรื่องกฎ ธรรมชาติ อันมีผลต่อวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่นำความก้าวหน้ากับการศึกษาค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์

อย่างมาก บุคคลสำคัญ 2 ท่านที่ช่วยวางรากฐานวิธีการศึกษาวิทยาศาสตร์ให้กับสมัยปัจจุบันคือ ฟรานซิส เบคอน (Sir Francis Bacon ค.ศ.1596-1626) และ เรอเน เดส์การ์ต (Rene Descartes ค.ศ.1596-1650) ทั้งเบคอนและเดส์การ์ตเชื่อว่า การแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องแท้จริงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถทำได้โดยแน่นอน แต่ที่แตกต่างกันคือ ฟรานซิส เบคอน เสนอวิธีการแสวงหาความจริงแบบอุปนัย (Inductive method) ส่วนเดส์การ์ตใช้วิธีแสวงหาความจริงแบบนิรนัย (Deductive Method) วิธีการแบบอุปนัย คือ การศึกษาที่เมื่อรวบรวมข้อเท็จจริงของรายละเอียดในสิ่งที่ต้องการศึกษาได้มากพอแล้วจึงสรุปเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไป ยิ่งได้ข้อมูลที่รวบรวมมากเท่าใด ข้อสรุปจะมีความน่าเชื่อถือสูง เบคอนจึงเป็นผู้ที่เน้นประสบการณ์มากกว่าการใช้เหตุผลในแง่นามธรรม และส่งผลให้การใช้เหตุผลเชิงประจักษ์นิยมเริ่มปรากฏความสำคัญต่อสาธารณชน

ส่วนเดส์การ์ตให้ความสำคัญกับการใช้คณิตศาสตร์เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ และได้พัฒนาวิธีการทางคณิตศาสตร์ขึ้น เป็นผลให้วิธีการศึกษาแบบนิรนัย (Deductive method) ที่หมายถึงการยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งจริงอย่างไม่ต้องสงสัยก่อนแล้วจึงใช้เหตุผลอนุมานจากสิ่งจริงโดยไม่ต้องพิสูจน์ไปสู่ความรู้อื่น ๆ นั้นเป็นวิธีที่ได้รับความนิยมมากขึ้นในการศึกษาวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าจักรวาลและโลกรอบตัวเราล้วนเข้าถึงได้ด้วยวิธีการทางคณิตศาสตร์ จักรวาลและโลกที่เราอยู่จึงเป็นโลกที่มีลักษณะกลไก (Mechanical World)

ทั้งวิธีการแบบของฟรานซิส และเดส์การ์ตล้วนมีส่วนทำให้วิทยาศาสตร์ก้าวหน้าขึ้น เกิดความสนใจในการแสวงหาความรู้ ประกอบกับการออกสำรวจดินแดนยังผลให้ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 มีความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นอีกมากทั้งด้านคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ ฟิสิกส์ การแพทย์ และพฤกษศาสตร์ ได้มีเครื่องมือใหม่ ๆ ที่ประดิษฐ์ขึ้น เช่นกล้องส่องทางไกล นาฬิกาสุญญากาศ ปรอทวัดอุณหภูมิที่ช่วยให้นักวิทยาศาสตร์ทดลอง สังเกต และคำนวณได้ถูกต้องขึ้น

ทางด้านดาราศาสตร์นั้น กาลิเลโอ (Galileo ค.ศ. 1564-1642) ได้ยืนยันทฤษฎีที่ถือ พระอาทิตย์เป็นศูนย์กลาง ของโคเปอร์นิคัส และจอห์น เคปเลอร์ (John Kepler ค.ศ. 1571-1630) นอกจากนี้กาลิเลโอยังค้นพบกฎการตกของวัตถุ อันนำไปสู่การพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการเคลื่อนที่ของวัตถุที่นิวตันได้พัฒนาเป็นกฎแรงโน้มถ่วง (The Law of Gravitation) ในเวลาต่อมา

ความรู้ที่กาลิเลโอค้นพบถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ เนื่องจากได้ทำลายคำอธิบายเกี่ยวกับโลกและจักรวาลตามคำสอนของคริสตศาสนา และก่อให้เกิดความขัดแย้งกับพระคัมภีร์ไบเบิลอย่างรุนแรงที่สุด แม้ นักวิทยาศาสตร์จะไม่ได้เผชิญหน้ากับศาสนาโดยตรงก็ตาม

สิ่งที่ช่วยเป็นแรงผลักดันให้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้ามากคือ การค้นคว้าทางทะเล การขยายตัวทางการค้า การทำสงครามแผ่อำนาจ อันเนื่องมาจากการแข่งขันกันล่าอาณานิคม ส่งผลให้ผู้ปกครองและชนชั้นนำในเวลานั้นเห็นความสำคัญของเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ จนปรากฏว่าในศตวรรษที่ 17 นั้น

นอกจากจะมีระเบียบการศึกษาวิทยาศาสตร์ที่ก้าวหน้า มีการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ใหม่ ๆ แล้ว ยังมี การตั้งสถาบันทางวิทยาศาสตร์ในหลายประเทศ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส ปรัสเซีย ออสเตรีย และรัสเซีย เป็นต้น จนมีผู้ให้สมญาคริสต์ศตวรรษที่ 17 ว่าเป็นยุคแห่งการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Revolution) ในยุคนั้นมนุษย์มีความเชื่อมั่นว่า ท่ามกลางความยุ่งเหยิงไร้ระเบียบของชนชาตินั้น มี ระเบียบหรือกฎเกณฑ์ที่แน่นอนกำหนดอยู่ ถ้าหากมนุษย์สามารถรู้ถึงกฎเกณฑ์ของชนชาติได้ ก็สามารถ นำมาประยุกต์ให้เป็นประโยชน์แก่โลกให้ก้าวหน้าได้ นับ ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา มนุษย์จะเชื่อมั่นใน ตัวเองมากขึ้น เชื่อในการแสวงหากฎธรรมชาติเพื่อพิชิตธรรมชาติอันเป็นลี้ภัยถึงความก้าวหน้าเห็น ความสำคัญของหลักฐานว่าจะต้องมีความเป็นเหตุผลและความเป็นวิทยาศาสตร์ ทำให้มีการนำเอา หลักเกณฑ์การศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ไปใช้ในการศึกษาศาสตร์อื่น ๆ ด้วย เช่น ประวัติศาสตร์ นิติศาสตร์ และปรัชญา

ความคิดเรื่องกฎธรรมชาติดียังมีอิทธิพลในด้านการเมืองด้วย คือคนควรทำตามกฎธรรมชาติ ทาง การเมืองมีการปฏิเสศทฤษฎีเทวสิทธิ์ของกษัตริย์ และมีนักคิดที่เสนอทฤษฎีธรรมชาติที่ถูกนำมาอธิบายให้ เหตุผลกับระบอบการปกครอง ที่น่าสนใจคือทฤษฎีของจอห์น ล็อก (John Locke ค.ศ. 1632-1704) เกี่ยวกับสิทธิของประชาชนและเสรีภาพ ซึ่งเป็นแนวคิดเสรีนิยมที่จะปูทางให้กับระบอบประชาธิปไตยใน สมัยต่อมา ส่วนทางด้านสังคมนั้น การค้นพบดินแดนใหม่ที่มีอารยธรรมต่างจากยุโรปก่อให้เกิดความสงสัย ในคุณค่าวัฒนธรรมของตนเอง

ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นี้ส่งผลให้คริสต์ศตวรรษที่ 18 เข้าสู่ยุคที่เรียกว่า ยุคภูมิธรรม (The Age of Enlightenment) เนื่องจากนักคิดในยุโรปมีความเชื่อว่ายุคนี้เป็นยุคที่มีความก้าวหน้ายิ่งกว่ายุคใด ๆ ที่ผ่านมา อันเป็นจุดสำคัญที่เห็นชัดเรื่องที่ว่ามนุษย์มีสำนึกอย่างชัดเจนเกี่ยวกับโลกทัศน์ที่ยอมรับ ความเปลี่ยนแปลงเชิงก้าวหน้า (Progressive World View) พวกที่ทำให้แนวคิดนี้แพร่หลายคือกลุ่ม นักปราชญ์ที่เรียกว่าพวกฟิไลซอฟ (Philosophe) คนกลุ่มนี้มีความสามารถในการเขียนงาน ออกมา แนวความคิดที่พวกฟิไลซอฟส่วนใหญ่เผยแพร่ นอกจากความเชื่อเรื่องความก้าวหน้า คือ ให้คนใช้ เหตุผลเพื่อเข้าถึงธรรมชาติ และจัดระเบียบสังคมให้สอดคล้องกับกฎของธรรมชาติ คนในฐานะปัจเจก บุคคลมีความเท่าเทียมกันในสิทธิตามธรรมชาติ มีความสามารถในการใช้เหตุผลเพื่อเข้าถึงธรรมชาติ ทั้งสิ้น การที่คนไม่เท่าเทียมกันนั้นเนื่องมาจากการศึกษาและประสบการณ์ ดังนั้นจึงควรปฏิบัติต่อผู้อื่น อย่างมีมนุษยธรรม

ในระยะนี้มีการตีความศาสนาใหม่ คือถึงแม้จะยังมีพระเจ้า แต่เมื่อพระเจ้า (God) สร้างจักรวาล แล้วได้ปล่อยให้จักรวาลดำเนินไปตามเหตุผลของกลไก พระเจ้าจึงกลายเป็นสภาวะนามธรรม อันเป็น ลักษณะศาสนาแบบฆราวาสนิยม (Secularism) ซึ่งหมายถึงการดำเนินชีวิตและการจัดการทางสังคมที่ ไม่ได้ใช้มาตรฐานทางศีลธรรมของศาสนา ซึ่งเป็นพลังเสริมแก่สังคมและเศรษฐกิจที่ตั้งให้ผู้คนอยู่ไกลจาก

ศาสนาและองค์การทางศาสนายิ่งขึ้น วิทยาศาสตร์จะเข้าแทนที่เทววิทยา และวัตถุนิยมเข้าแทนที่ศรัทธาในศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง ธุรกิจ ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของศาสนาอีกต่อไป ชนดิธรรมทางศาสนาก็ขยายออกไปด้วย ความคิดเหล่านี้แพร่หลายในหมู่ชนชั้นกลางโดยทั่วไปซึ่งนิยมการอ่านหนังสือ

ความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากการเกิดโลกทัศน์ วัทัศน์แบบใหม่ของคนตะวันตกที่เชื่อในเรื่องกฎธรรมชาติ นำมาสู่การนำเรื่องนี้มาใช้ทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ

ด้านการเมืองนั้น ชนชั้นกลางที่ต้องการเสรีภาพในการประกอบอาชีพ และหลักประกันต่อความก้าวหน้าทางธุรกิจการงานของตน ได้พยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองมากขึ้น จึงปรากฏว่าในทางการเมืองนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 แนวความคิดเรื่องเสรีภาพ และความเสมอภาค เริ่มปรากฏชัดเจน กษัตริย์เองก็พยายามจะเป็นผู้ปกครองผู้ทรงภูมิธรรมตามอุดมคติของยุคนี้ด้วยการที่เห็นความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน และความเจริญมั่งคั่งของชาติ

ทางด้านเศรษฐกิจ ในต้นศตวรรษที่ 18 มีการปฏิวัติเกษตรกรรมคือเกิดความเคลื่อนไหวเพื่อการล้อมรั้วที่ดิน (Enclosure movement) เป็นผลให้ที่ดินที่เคยใช้ร่วมกันถูกโอนเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลอย่างเด็ดขาด โดยมีการออกกฎหมายจากสภามารับรองกรรมสิทธิ์เจ้าของที่ดิน สำหรับเจ้าของที่ดินรายใหญ่นั้น มีทุนพอในการปรับปรุงการเกษตรเพื่อป้อนตลาดขนาดใหญ่ที่มีความต้องการสินค้าในการบริโภคมากขึ้น การเกษตรจึงเป็นการผลิตเพื่อการค้าและระบบตลาด ผู้ที่ไม่มีทุนคือชาวนารายย่อยมักจะไม่สามารถประกอบการได้ ส่วนใหญ่จึงได้กลายเป็นผู้เช่าที่ดินทำกินจากเจ้าของที่ดินรายใหญ่ พวกที่สูญเสียที่ดินจำนวนหนึ่งได้อพยพมาเป็นแรงงานรับจ้างในเมืองหรือบางกลุ่มไปเผชิญชีวิตใหม่ในอเมริกา แรงงานที่อพยพเข้าเมืองนี้กลายเป็นแรงงานเสรีที่เป็นรากฐานสำคัญที่รองรับการปฏิวัติอุตสาหกรรมในปลายศตวรรษที่ 18

ในภาพรวมแล้วทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบเสรีนิยมที่ อדם สมิท อธิบายเริ่มมีความสำคัญแทนที่ลัทธิพาณิชยนิยมคือในทางเศรษฐกิจนั้น ควรยอมให้เป็นไปตามกฎธรรมชาติของการหมุนเวียนเศรษฐกิจ โดยรัฐเข้ามาแทรกแซงน้อยที่สุดและให้ยกเลิกกฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากลัทธิพาณิชยนิยมที่ควบคุมโดยรัฐ แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์แบบเสรีนิยมนี้จึงสอดคล้องและไปด้วยกันกับการเรียกร้องเสรีภาพ ความเสมอภาคทางการเมืองอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองของรัฐบาลต่าง ๆ ในเวลาต่อมา

ส่วนเรื่องมนุษย์ในองค์กร ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่อยู่ภายใต้หน่วยทางสังคมที่มนุษย์จัดตั้งขึ้นนับตั้งแต่หน่วยเล็ก ๆ คือ ครอบครัว ชุมชน ไปจนถึงรัฐนั้น ได้ทวีความซับซ้อนขึ้นจากการขยายตัวของระบบราชการซึ่งเริ่มจากการเป็นเครื่องมือการบริหารงานของรัฐบาลที่แพร่เข้าไปในองค์กรธุรกิจ การค้า และสังคมในลักษณะใหม่ เพื่อตอบสนองความเปลี่ยนแปลงหลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 1 เป็นต้นมา องค์กรใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นนี้มีผลให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนไปจากความสัมพันธ์

ที่มีลักษณะเป็นส่วนบุคคล มาเป็นความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ และเป็นไปเพื่อตอบสนองประสิทธิภาพการผลิตในระบบอุตสาหกรรม โดยที่สถาบันและองค์กรใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นมีอำนาจในการครอบงำมนุษย์มากขึ้นตามลำดับ

จะเห็นได้ว่าคุณลักษณะทั้ง 5 ประการของมนุษย์ในโลกสมัยใหม่มีพัฒนาการมาพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ ตั้งแต่ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ และปรากฏชัดเจนนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยการเกิดขึ้นของคุณลักษณะแต่ละประการมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและมีผลต่อวิถีคิด การดำเนินชีวิต และการสร้างสังคมของมนุษย์ ซึ่งจะกล่าวถึงลักษณะเฉพาะและความสำคัญของคุณลักษณะแต่ละประการในชั่วโมงต่อไป

กระบวนวิชามนุษย์กับโลกสมัยใหม่

สาระสำคัญในการบรรยาย

ชั่วโมงที่ 5

คุณลักษณะของมนุษย์ในโลกสมัยใหม่

ตอนที่ 1 : ที่มาของคุณลักษณะของมนุษย์ในโลกสมัยใหม่

1. คุณลักษณะของมนุษย์ในโลกสมัยใหม่ประกอบด้วย
 - การยึดหลักเหตุผลเชิงประจักษ์นิยม (Empiricism)
 - ความศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ (Humanism)
 - เสรีภาพและความเสมอภาค (Freedom and Equality)
 - ความเป็นมนุษย์ในองค์กร (Organizational Man)
 - โลกทัศน์ที่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงเชิงก้าวหน้า (Progressive World View)

2. สาเหตุที่เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดคุณลักษณะของมนุษย์สมัยใหม่

คุณลักษณะของความเป็นมนุษย์สมัยใหม่เริ่มต้นที่สังคมตะวันตกก่อนส่วนอื่นของโลก โดยมนุษย์เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดหลักด้านการมองโลกและธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยหลาย ๆ ประการที่เป็นสภาพแวดล้อมของมนุษย์คือ การขยายตัวทางการค้า การก่อตัวของรัฐชาติ การเมืองแบบรวมศูนย์อำนาจของกษัตริย์ และความก้าวหน้าด้านศิลปวิทยาการต่าง ๆ ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ

แนวความคิดหลักของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปร่วมกับสภาพแวดล้อมรอบตัวในช่วงระยะเวลาจากยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ เป็นต้นมา มีผลให้มนุษย์สมัยใหม่มีคุณลักษณะต่าง ๆ 5 ประการข้างต้น

J KiL c

c

